

Remélem, hogy ez az állapot nem tart örökké

Tarr Béla filmrendezővel beszélget J. Győri László

– *Nehezen egyeztettük ennek a találkozásnak az időpontját. Szarajevóból jött haza, ahol most él. Kiköltözött oda?*

– Nem, csak ott dolgozom most. Egy programot csinálunk, és emiatt az időm túlnyomó részét ott kell töltenem.

– *Ez azt jelenti, hogy ön is azok közé tartozik, akiket a mostani magyarországi körülmények rákényszerítettek egzisztenciájuk feladására és a külföldre költözésre?*

– Nem adtam fel az itthoni egzisztenciámat, mert nagyon remélem, hogy ez az állapot nem tart örökké. Nekem ahhoz, hogy ne bolonduljak meg, csinálnom kell valamit, és ezt csináltam. Természetesen nem is kérdés, hogy szívesebben maradtam volna itthon, szívesebben végezném ugyanezt a munkát Magyarországon. Azzal az elképzeléssel hagytam abba a filmrendezést, hogy az itteni produceri irodámmal, a TT Film-műhellyel producere lennék egy új, másfajta magyar filmnek. A kapcsolataimmal, a tekintélyemmel és a tapasztalataimmal ezt az új magyar filmet próbáltam volna meg támogatni.

– *Ez teljességgel a meglévő struktúrákon kívül működött volna? Vagyis a Nemzeti Filmalappal párhuzamosan és attól függetlenül?*

– Nem, ehhez ki kellett volna egyeznem az úgynevezett Nemzeti Filmalappal. Ez lett volna a lecke.

– *Miért úgynevezett?*

– Mert nem legitim. Nem a szakma választotta, egy politikai ko-

misszár irányítja, akinek mindössze az adja a legitimitását, hogy egy miniszterelnök kinevezi. Ez nekem nem elég a legitimitáshoz. Ezzel a filmalappal nem tudok és nem is akarok együttműködni. A szövetség elnökeként egyszer megpróbáltam tárgyalni Andrew G. Vajnával, de a találkozóból is arra kellett jutnunk, hogy akkor itt nincs tovább.

– *Végül is miről szólt ez a tárgyalás? Ismerték egymást korábbról?*

– Hírből igen. A „fapados” film-szemle idején találkoztunk. Talán emlékszik, ezt mi szerveztük, és nagyon sikeres volt. Ezzel a pénz nélkül, csak az emberek energiájából és lelkesedéséből létrehozott filmszemlével fel tudtuk mutatni a szakma egységét, és demonstráltuk, mennyire mások az elképzeléseink a filmről. Ezután próbáltunk meg leülni Vajnával.

– *Mit tudtak neki mondani? A „fapados” szemle sikere és a szakma demonstrált egysége mellett milyen lap volt még a kezükben?*

– Az, hogy ha ő demokrata, aki egy olyan országból érkezett, amelyben létezik a demokrácia, akkor együttműködik velünk abban, hogy létrehozunk egy párhuzamos alapítványt, amelyet demokratikusan választott kuratórium irányít, és versenyezzünk, melyikünk lesz autentikusabb, érvényesebb és erősebb.

– *Vajna mit szólt az ajánlathoz?*

– Még nem kaptunk rá választ. Mindez 2012-ben történt.

– Végeredményben az összes művészeti ággal, de tulajdonképpen az egész országgal ez történt: a kőfaragóktól a balett-táncosokig, a zenészeketől a filmesekig az összes szakmát egy közvetlenül a vezérhez beköött helytartó irányítása alá helyezték.

– A filmet gyúrték elsőként maguk alá. Valamiért a filmre voltak a legpipábbak.

– Vagy olvasták Lenint, és tudták, hogy számukra ez a legfontosabb művészeti ág.

– Á, nem hiszem. De valamiért tényleg a film volt nekik a legfontosabb. Rögtön le akartak csapni rá. Azzal kezdték. 2010 második felében.

– Hivatkozhattak a Mozgóképalapítvány átvilágítására, amelyet még az előző vezetés kezdeményezett...

– Igen, ennek nagy szerepe volt a filmszakma kivégzésében, de az új rendszerrel az a fő baj, hogy – a húsz évig működőképes közalapítvánnyal ellentétben – nem demokratikus, és nem bírja az emberek bizalmát. De még ennél is súlyosabb probléma, hogy – ugyancsak ellentétben a Magyar Mozgóképalapítvánnyal – nem fogja át egységesen az egész szakmát. A szakmának része a dokumentum-, az animációs és az ismeretterjesztő film, a filmoktatás, valamint a filmszinkron, de hozzátartoznak a filmfolyóiratok is. Ezek egységet képeztek, és a közalapítvány menedzselte őket. A filmalap létrehozásával ezt kettéválasztották. A szakma látványosabb felét, a játékfilmet a filmalap megtartotta magának, ez Vajna fennhatósága alá került. Az úgynevezett kisműfajokat, a dokumentum- és animációs filmeket a médiahatóság kontrollja alá he-

lyezték. Kettévágtak egy szakmát első és másodosztályú filmszakmára, ami nem igazságos és nem is méltányos. A filmszakma egységes, ráadásul nem létezik forgalmazás nélkül, kritikusok, tehát filmújságok és oktatás nélkül.

– A filmszakma képviselőinek 2010-es nyilatkozataiból a közelgő vég képe rajzolódott ki. Azóta eltelt négy év, és bizonyos életjelenségeket most is tapasztalunk. Mi történt? Van élet a halál után? Vagy alkalmazkodtak az emberek a megváltozott viszonyokhoz? A szakma kevésbé reflektorfényben álló részének sikerült a túlélés?

– Nem nagyon. Kieheztetnek egy szakmát, az embereket a szó legszorosabb értelmében az éhhalál fenyegeti. Aki ilyen helyzetbe kerül, azzal egy idő után szinte bármit meg lehet tenni. A padlót is fel lehet vele mosni. Még mindig létezik ellenállás, de egyre többen mondják azt, hogy nem tudják az egész életüket várakozással tölteni, várni, hogy kisüssön végre a nap.

– Meg aztán nem gerillaharcra vannak kiképezve...

– Persze, megértem, ha valakinek egy napon elege lesz ebből. Mindenkinek van családja, lakáshitele és gyereke, akit etetnie kell. Ráadásul a mai negyvenes generáció a jelzáloghitel generációja.

– A magyar helyzet – amennyire tudom – sok tekintetben kivételes, de a kultúrára- és azon belül a film-támogatásra fordított összegek a válság miatt másutt is csökkentek. És talán az is változik, ahogy sokféle a filmről és a filmtámogatásról gondolkodnak.

– A nyolcvanas évek, a reaganizmus és az új konzervativizmus térnyerése óta a kultúra devalválódott, a filmművészetet pedig mindinkább

a show-biznisz részeként kezelik, nem a hetedik művészetként. Ugyanakkor a film fel is szabadult: a világban felnőtt egy új nemzedék, amely nem akar kompromisszumokat kötni, ahogy azt az előtte járó generáció tette. Ezek a gyerekek nagyon nonkonformisták, és nagyon másképp gondolkodnak, mást gondolnak a filmről, és másképp akarnak filmet csinálni, mint a mai negyvenesek. Tisztában vannak vele és tudomásul is veszik, hogy hátrányosabb helyzetből indulnak, és hogy egy iPaddel vagy egy iPhone-nal is lehet filmet készíteni, egy laptopon vágni. Nem az in-dusztriális filmkészítés érdeklí-
 őket, és ennek köszönhetően nagy-
 von személyes filmműfajok jöhet-
 nek létre. Engem örömmel és remé-
 nényel tölt el, hogy a filmiparon
 kívül más út is létezik. Mivel min-
 dennap fiatalokkal dolgozom, nap
 mint nap érzem ezt az örömet.

38

– *A robbanásszerű technológiai változáson, a kompromisszumok elutasításán túl mi a különbség az ő mentalitásuk és az előző nemzedékek mentalitása között?*

– Ezek a fiatalok reagálnak a világra. Egyáltalán nem felelőtlenül és nem is exhibicionista módon. Közben pedig látják, hogy az a gondolkodásmód és szemlélet, amellyel ők látják a világot, nem kívánatos az idősebbek szemében. Az az érzésem, hogy ez a nemzedék Magyarországon is megjelent, és fel fog nőni. Sajnos velük nincs kapcsolat, nem ismerem őket. Ezért is sajnálom, hogy nem itthon dolgozom, hiszen egyrészt több közöm volna hozzájuk, mint azokhoz a fiatalokhoz, akiket most tanítok.

– *Szarajevóban milyen egyetemen tanít? Simán befogadták a javasla-*

*tát, hogy szeretne egy filmes progra-
 mot indítani?*

– Ez egy magánegyetem, amelyen belül a miénk egy külön fakul-tás. Hivatalosan a bolognai rend-
 szer szerint működő iskola, amely-
 nek azonban sem a programja, sem
 a struktúrája nem hasonlít a szok-
 ványos egyetemekére. Ehhez vá-
 lasztottunk a nevét is: nem school,
 hanem factory vagyunk. Ezzel is je-
 lezni akartuk, hogy más úton já-
 runk, és valami mást akarunk,
 mint a többi filmiskola. Huszonkét
 fiatalal dolgozunk, ők a világ min-
 den tájáról érkeztek, Japánból,
 Szingapúrból, Koreából, Kolumbiá-
 ból, Mexikóból, Az Egyesült Álla-
 mokból, Izlandról, a Feröer szige-
 tekről, Angliából, Spanyolország-
 ból, Portugáliából és még nagyon
 sok helyről. Mára már összeková-
 csolódtak, hiszen két éve tanulnak
 együtt, de nagyon különböző sze-
 mélyiségek, különbözik a világuk, a
 mentalitásuk és a stílusuk. Csapat-
 ban dolgoznak, de eltérőek az am-
 bícióik.

– *Valamennyien rendezők lesz-
 nek?*

– Igen. A doktori iskolában most
 kezdődött a harmadik év, június-
 ban pedig kifut a mesterképzés.

– *Mekkora a tanári kar?*

– Nincs tanári kar. Ebben külön-
 bözik a struktúránk a megszokott
 egyetemi struktúráktól: meghívott
 vendégek tartanak workshopokat.
 Járt már nálunk Gus Van Sant,
 Carlos Reygadas, Apichatpong Wee-
 rasethakul és még sok más, nagyon
 különböző világokat képviselő al-
 kotó. Fontosnak tartom, hogy a fia-
 talok mindezt megismerjék. Lás-
 sák, hogy a workshopokat tartó
 mesterek miben különböznek. Vég-
 tére is ez olyan, mint a főzés. A

hallgatók megismerkednek a receptekkel, látják, hogy milyen technológiával főz valaki. Ebből megtanulhatják, hogy milyen színes, milyen sokszínű a világ, hányféleképpen lehet főzni, és kialakíthatják saját receptjeiket. Látniuk kell, hogy a világ milyen széles, és mennyi minden van benne. Szeretném, ha megőriznék ezt a különbözőséget, sokféleséget, éppen ezt tartom támogatandó értéknek. Ahhoz, hogy valaki világszínvonalúan tudja megvalósítani az elképzeléseit, tudnia kell, mi az a világ. A rendezők workshopjai mellett vannak elméleti kurzusok és workshopok is, közben pedig ki-ki forgatja a maga filmjét.

– *Gondolom, ilyenformán a tanítás állandó jelenlétet igényel, hiszen ezt a munkát nem lehet ambulánsan végezni.*

– Emberekkel foglalkozom, mindig történik velük valami, érzelmeik vannak, tekintetük van, oda kell rájuk figyelni. Ez nem egy olyan egyetem, ahol a professzor hétfőnkedden leadja az óráit, aztán hazamegy.

– *Milyen kár, hogy ezt nem Magyarországon csinálja. De visszatérve a kiindulásunkhoz: a Magyar Filmművészek Szövetségének elnökéként itthon is vállal feladatot.*

– Az elnöki feladat nem jelenti, hogy bármit egyedül csinálnék. Az elnökség tagjaival együtt hozzuk meg a döntéseinket.

– *Mindenesetre jócskán akad dolguk. A szövetség egyike azon szakmai szervezeteknek, amelyekről a hatalom nem kíván tudomást venni. Voltaképpen a rendszerváltás óta megfigyelhető, hogy a jobboldali kormányok, az Antall- és a három Orbán-kormány nemigen áll szóba*

a nem hozzá közel álló szervezetekkel. Esetleg saját hűbéreseikből hoz létre konkurens, „rendszerkonform” egyesületeket, szervezeteket, akadémiákat, amelyeket kinevez tárgyaló partnerének. Ezzel a szándékos megosztással a szakmai szervezetekbe is beviszi a politikai polarizációt, és hihetetlen rombolást végez valamennyi szakmában és a civil szférában is.

– Ezek most permanens forradalomban égnek, azt hiszik, mindent meg tudnak változtatni, és azzal, hogy nem hagynak nyugtot senkinek, valami hasznosat fognak elérni. Állandóan mozgatnak mindent és mindenkit, közben kontroll alatt tartják az egész társadalmat. Azt hiszik, ezt örökké tudják majd csinálni. De előbb-utóbb ezt az emberek sokallni fogják. Már most látni ennek a jeleit. Nem lehet elviselni ezt a folyamatos feszültséget. Egyre többen és egyre többször mennek ki az utcára, ami természetes reakció. Az is természetes reakció, hogy a tiltakozók nagy része töketlennek tartja az ellenzéki pártokat, amelyekről azt gondolják, hogy nem képesek az orruknál tovább látni, viszont nagy az egójuk, és nem látják a saját felelősségüket abban, hogy kialakulhatott ez a helyzet. Én mindenesetre azt látom, hogy ez a rendszer szépen lassan befulladás. Összedől. Az pedig, hogy a civileket ütik a legjobban, magától értetődik, hiszen őket tudják a legkevésbé kontrollálni. A rendszernek ugyanis ez a lényege: az állandó és teljes ellenőrzés.

– *A szakmákat pedig annál inkább, hiszen ők ülnek a pénzcsapoknál...*

– Persze, ez a leghatékonyabb módja az ellenőrzésnek. De ha va-

laki úgy dönt, hogy iPaddel akar filmet készíteni, akkor az már kivonja magát az ellenőrzés alól.

– Jó, de akkor még mindig itt a forgalmazás és a promóció...

– Bárki bármilyen filmet feltehet az internetre. A technikának köszönhetően ez is teljesen átstrukturálódott. Egyáltalán nem véletlen, hogy a kormány éppen az internetet akarta megadóztatni és korlátozni.

– Az előbb beszéltünk a filmszakma egységéről és arról, ahogy a hatalom ezt az egységet mindig megpróbálja megbontani. Tegyük hozzá: sikerrel. Viszonylag jól tartotta magát a szakma, de erről ma már csak múlt időben beszélhetünk. Nagyon sokan elcsábultak. Apropos, Fekete György: látta, hogy a Magyar Művészeti Akadémia újságokban hirdet felvételt? Várják a jelentkezőket. Biztosan egyre többen fogják meggyőzni magukat, hogy nem is ciki ezektől pénzt elfogadni...

– Mindig is ciki volt. Akik elfogadták, nem győznek magyarázkodni. De sajnálom, hiába, aki korpá közé keveredik, azt megeszik a disznók. Mindenesetre valami azt súgja, hogy ez már nem tart sokáig. Az ámokfutásnak van egy határa, amit nem lehet túllépni.

– Rendben, legyen igaza, de hogyan lehet mindezt visszacsinálni? Romokban hever az ország. Szétbombázták az államot, az intézményrendszert, nyomorba döntötték az embereket, és akkor még az emberek fejében és lelkében okozott károkról nem szóltunk.

– Nem lesz egyszerű, és sokáig fog tartani. A lerombolt struktúrákat még úgy-ahogy helyre lehet állítani. Az emberekben történt pusztítást viszont nehéz lesz hely-

rehozni. A morális kár felmérhetetlen. Akárcsak a kommunizmusban, most is az erkölcsökben okozták a legnagyobb károkat. És a mostani károk alighanem még mindig a kommunizmus okozta károkkal függenek össze. Az emberek megszokták, hogy kiskorúaknak tekintik őket, vita nélkül elfogadják a paternalizmust, mint a rendszer berendezkedésének alapját.

– És hogy kis különalkukkal boldogulni lehet...

– A kiskapuk keresése nagyon jellemző a magyar társadalomra. A filmművészek szövetsége ezekből nem kér. Január 30-án átadtuk a kritikusok díját, a szövetség létrehozta a Jancsó Miklósról elnevezett alkotóműhelyt, és forgatókönyv-pályázatot is hirdettünk. A szakma által választott kuratórium bírálja el a beérkezett könyveket.

– Hány forgatókönyv érkezett be?

– Száznegyven.

– Ez nagyon soknak tűnik. Mennyire számítottak?

– Én harmincra, talán negyvenre.

– Ez azt jelenti, hogy az emberek felbátorodtak, és tömegesen jelzik, hogy ők sem tekintik legitimnek a filmalapot?

– Nem tudom, mit jelent. Nem tudom, ki bátor, ki nem. Tény, hogy az emberek elégedetlenebbek, mint mondjuk egy éve voltak.

– Öt éve tart ez a rezsim. Az elkészült filmek száma sokkal kisebb, mint az előző rendszerben. Vajon lehet-e tudni, mi minden nem készült el?

– Ennek a száznegyven forgatókönyvnek legalább a fele ilyen lehet. De azt senki sem tudja, hogy pontosan hány filmtervből nem lett semmi. Végül is a meghíúsult tervekkel senki sem hengeg.

– *Tegyük föl, hogy az Orbán-rezsim megbukik, és úgy-ahogy viszszer a normalitás. Hogyan képze-li a saját jövőjét?*

– Szeretném újra megnyitni a TT Filmműhelyt, visszamenni a saját irodámba, ahonnan segíthetném a megváltozott technikai és társadal-mi feltételek között a huszonegye-dik század filmjének kibontakozá-sát. Mások a kondíciók és mások a kihívások, mint néhány évtizede voltak. Másképpen kellene filmet készíteni, másképpen kellene a vi-lágról gondolkodni. Ezzel kellene

foglalkoznunk, de nem ezzel, ha-nem marhaságokkal töltjük az időnket. A magam részéről érte-lmes dolgokkal szeretnék foglalkoz-ni Magyarországon. Szívesen át-hoznám az egyetemi oktatást is, mert nekem ez a hazám, és válto-zatlanul magyar vagyok. De nem abban a kontextusban, ahogy erről manapság beszélnek. El kellene kezdeni foglalkozni az új magyar filmmel, amely reagál a világra. Ennek kellene lendületet adni. Nem is kérdés, hogy hol szeretnék élni: itthon.

Szabó Eszter munkái (19. o.)